
אילתור
(תרבות הקומבינה)
מיכל שרעבי

בכדי לרדת לעומק חקר האילתור יש להשתמש במהות של האילתור. אני מביט סביב. על השולחן מונח תקליטור של The Cranberries שנקרא No need to argue. אני קורא את מילות השיר הראשון שנקרא: Ode to my family. אני שם את התקליטור בתוך חריץ קורא התקליטורים. אני שומע את מילות השיר הראשון ואומר לעצמי שחייב להיות כאן הרמז למהות של אילתור, ואם לא, אז לאלתר. אני פותח את חוברת התקליטור ומגלה שמילות השיר כתובות בכתב יד לא קריא של מחברת השירים Dolores Oriordan. וכך זה נשמע: "חוסר שמחה, אבל כשהייתי צעירה, אנחנו לא זרקנו זין, משום שגידלו אותנו לראות את החיים בכיף, ולנצל אותם כמה שאנחנו יכולים, אמא שלי החזיקה אותי, היא החזיקה אותי כשהייתי שם בחוץ. אבא שלי, אבא שלי חיבב אותי, האם למישהו אכפת?".

זוהי יוהרה אנושית (ואחר כך ישראלית) שמנכסת לעצמה את האילתור כמרכיב בלעדי. המונופול של האדם (ואחר כך הישראלי) מוטל בספק, אל מול האילתור המופלא שמתרחש "במכאניזם לכאורה" שקיים בטבע.

בפסגות הגבוהות של שרשרת ההרים המזרחית של אנטרקטיקה גדלה חזזית מספר מילימטרים מתחת לפני השטח של סלע המצוק. 50 שבועות בשנה היא שרויה בקור מקפיא שמגיע למינוס חמישים מעלות. שבועיים בשנה שכבת הסלע שמתחתיו היא שוכנת מקבלת אור שמש ישיר למשך שעתיים ביום. זמן זה מספיק לחזזית כדי לחזור לחיים, לגדול, להתרבות, ולהמתין ל"קיץ" הבא. אפולו 11 הותירה על פני הירח מצלמה שנאספה מאוחר יותר על ידי צוות אפולו 12. המצלמה פורקה לחלקים ונמצא שבתוכה נשתמרו שרידים של חיידקים, שעברו לתוכה בעת הרכבתה על כדור הארץ, מאפו של טכנאי מצונן. ניתן היה להחיות חיידקים אלה, למרות שסבלו מחום של 250 מעלות. כוח החיים זקוק לאילתור רב על מנת לשרוד בתנאים קיצוניים שכאלה, ויעידו על כך מאות אלפי המינים השונים ומיליוני מיני המינים שחיים על פני כדור הארץ בלבד. אם היקום לא נבנה בתוכנית מפורטת לפרוטרוט, אלא בתבניות פתוחות שמאפשרות גדילה, הוא דורש מכל חלקיו מידה גדולה של אילתור על מנת להתמיד ולגדול, להתמיד ולהתפתח. זו אולי הסיבה מדוע לאדם מידה גדולה של יכולת אילתור במודע.

Dolores Oriordan קלעה בתאור שלה למצב הפלזמתי שבו מתרחש האילתור, משום שהוא דורש את אותו חופש מחשבה, את אותה תחושת חירות המאפשרת היווצרות אילתור. לא חינוך, לא תיכנות, לא פרדיגמות ישנות, לא תבניות מוסדרות, לא נהלים, לא נוסחאות. נראה שזו אינטליגנציה ייחודית, שנוצרת בתנאים מיוחדים, וקשה מאוד לזייף אותה, או לשחזר אותה שוב באותה הדרך. המרכיבים שלה הם השמחה לעשות משהו אחרת לצורך מטרה בעלת ערך, עם הידיעה שיש לכך רשות בצורה של תמיכה ואהבה. גריעה של אחד מרכיבי הגדרה זו משמעותה רצח האילתור. סביבה ששונאת את ה"אחר", סביבה שלא נותנת רשות לטעות בגלל פרפקציוניזם חולני, סביבה שלא מעניקה אהבה ומחזירה הערכה לזה שהשיג את המטרה, אלא משפדת אותו על כך שלא הקפיד על הנהלים - זו סביבה שלא תצמח בה תרבות אילתור.

חוקי הטבע, לעומת החוקים האנושיים הם חוקים נוקשים אך פתוחים לאילתור. חוקי האדם, הם לעתים קרובות מדי, חוקים רכים ומשתנים בהתאם למצב הסוציו־פוליטי ומשום כך הם לעיתים כה סגורים לאילתור. ונדמה שככל שהם מופרכים יותר, ומנותקים יותר מהטבע כך הם יהיו נוקשים יותר. המצב שמאפשר אילתור קיים בטבע בכל רגע. הטבע לא בוחל בשום אמצעי כדי להתפתח, וקיימים בו אותם מנגנונים פתוחים המאפשרים שינוי ואבולוציה תמידיים.

חברות, תרבויות וקבוצות שהשכילו לקיים מצב פלזמתי זה, זכו לפרץ של אילתורים שהצליח להעביר אותם את השינוי הנדרש. מתוך בורות, אותם שזכו לכך, לא ידעו תמיד להנחיל זאת לדור הבא, וכך קרה שהדבר התאבן כמיתוס, ונעלם.

מיתוס האילתור הישראלי מקורו בצה"ל, והוא נולד מתוך דחף ההישרדות שנבע מתוך פחד קיומי הטבוע עמוק בהיסטוריה היהודית, שהיתה חסרה במסורת צבאית. בכל צבא שנמצא בעימות מתרחש תהליך מהיר של אבולוציה של כלים ואמצעים. אלא שבצבא הישראלי שחסר בתחילתו תבניות מסורתיות יכלו תהליכים אלה להתרחש במהירות ובהתמדה. החינוך הישראלי לא היה מבוסס מעולם על משמעת וצייתנות, וכאן ניתן היה חופש ליצור דימויי הערצה של נון־קונפורמיזם, חצי פראי, עטוי כפיה ומכנסי חאקי, ומבט שיש בו בוז לממוסד ולמבוסס. תקופה זו יצרה מצע מצויין לתרבות של גמישות מחשבתית, יצירתיות, ותגבור הערכים של "לעשות יש מאין", "להערים על כולם", "להעיז עד הסוף", לקחת בערבון מוגבל את הנתונים הקיימים ולבחון חלופות כל העת.

בערב השני של המלחמה שנפתחה ביוני 1982, ירד סגן י. מסירת הגומי ודרך על חוף לבנון. על גופו לבש אפוד שפורק לחלוטין ונתפר מחדש אצל תופר פלסטיני מיומן היושב בעיר העתיקה בירושלים. ייחודו של האפוד היה בכך שהוא הכיל פי ארבע יותר מחסניות ורימונים מכל אפוד חי"ר סטנדרטי. נכון לאמר שמרבית לוחמי החי"ר הירושלמים ביקרו בחנותו בסופי השבוע על מנת לשפצר את אפודיהם, ועוד יותר נכון הוא שלא היה חייל חי"ר אחד שאפודו נותר כפי שנופק לו באפסנאות הצבא. תרבות שיפצור זו באה לידי ביטוי בעיצוב עצמי של אובייקטים פשוטים כמו מדים, מקלחות שדה, מתלי כביסה, ועד מיתקון אמצעים על כלי רכב וטנקים, ושיפצור טילים שנקנו בארה"ב וחוכמולוגים ישראלים פרקו את ראשם והרכיבו

חזרה. עקב כך, יחידות רבות בצה"ל הקימו לעצמן חוליות משפצרים, המשנים ומעדכנים את הציוד.

בצבא ארה"ב אין להשתמש בציוד שאינו בעל חותמת של 'תקן צבאי', המשמעות היא שכל רכיב במערכת עובר סדרות עינויים רבות על מנת להכשירו לשימוש צבאי. באופן אירוני, הציוד הזה הוא כל כך ייחודי ורובו מיוצר בסדרות קטנות מה שהופך אותו לרגיש יותר לתקלות. בספינות חיל הים ציינו, בשעת תקלה מסיבית בציוד הצבאי, כי מכשיר הווידאו שבמגורי הצוות מעולם לא התקלקל למרות היותו היחיד ללא תו־תקן צבאי. כל זה נתן לגיטימציה, מאוחר יותר, להשתמש בציוד אזרחי – במיוחד בתחום המיחשוב – דבר שלא יעלה על [illegible]ת בכל צבא אחר בעולם.

תרבות האילתור בצה"ל יצרה תשתית רחבה של תעשייה שצמחה מתוך יוצאי יחידות השיפצור. בתעשיית הטקסטיל כמו גם בתעשיית האלקטרוניקה והמחשבים, אחוז גדול מהמנהלים היו בעברם אנשי פיתוח עבור ובתוך צה"ל. אולם, תרבות זו הולכת ומתמסדת, והיא יכולה לאבד בהדרגה את אותה חיוניות מאפיינת שהיתה קיימת בה בשנים של ראשית צה"ל. פחד מכשלון, סטגנציה של היררכיה, קיבעון לנהלים ותקנים, כל אלה מתחילים לחלחל למערכת הצבאית הממוסדת, ואף אל התעשייה האזרחית.

הצורך שיוצר את האילתור קיים תמיד, ובניגוד לדעה הרווחת, אין צורך להמציא אותו. למרות שתוחלת החיים במערב גבוהה מאי־פעם, ותחושה דקדנטית אופפת את התרבות האקונו־טכנולוגית בכלל ואת העיצוב בפרט, הרי שהמין האנושי רחוק מהמנוחה והנחלה. דקדנטיות נובעת מתוך בורות, ולא מתוך שפע, משום ששפע, אם לא רואים אותו כמובן מאליו, והוא מנוצל נכון יכול להביא לפריחה הבאה. אך העולם, בתחילת המאה ה־21 שקוע בערפל של טימטום חושים. הוא משלם מס שפתיים עלוב כדי להחשב אחראי, אך את אותה חיוניות נדרשת של חידוש ואילתור, הוא מפנה לצרכים מיותרים.

היכן מונח האילתור השמן? הלך הרוח ש־Dolores Oriordan כה זועקת כנגדו, מנוגד לטבע האדם ולרוחו. היא רוצה משב רוח אחר, שיש בו את אותה אנרגיה משוחררת. בפתח המאה, העיצוב מחפש את המקום לאילתור. האם זה יהיה בפתרונות מעשיים לבעיות אקולוגיות? האם זה יהיה בהמצאות חדשות לתהליכי ייצור? האם זה יהיה בפינוק על פינוק שניתן למשתמשים? האם זה יהיה בגירוי המוח בדיגדוגים אינטלקטואליים? האם זה יהיה בחלופה הצפוייה של קודי האופנה? האם זה יהיה בעיסוק אובססיבי בפרוורטי?

המקום בו דרוש אילתור אמיתי הוא בהבנה חדשה של התבניות הפתוחות של הטבע והיקום ומקום האדם בתוכם. מה תפקידם של מעצבים במשימה זו בין הפילוסופים, המדענים, אנשי הרוח, ואנשי הדת (הרי היהדות התמחתה בתולדותיה באילתורים מרתקים, אך באופן פרדוקסלי דווקא בתקופה שבה יש לה את השפע הכלכלי הגדול בתולדותיה, היא יבשה כבאר חרבה?) אסור לחשוב שדיסיפלינה אחת תייצר את התשובות, אלא מערכת של תשתית בה קיימת השמחה לעשות משהו אחרת לצורך מטרה זו, עם הידיעה שיש לכך רשות בצורה של תמיכה ואהבה. ללא כל זאת, נקבל בחזרה את כל מה שהיה – כשהוא ממוחזר וארוז בוואקום.